

Beleidsnotitie SBMK

In 2003 bestaat de SBMK 8 jaar. In die 8 jaar heeft ze een aantal belangrijke projecten gerealiseerd en een aantal belangrijke netwerken opgebouwd. Toch wordt de stichting in haar voortbestaan keer op keer bedreigd. Reden om de balans op te maken en de knelpunten te analyseren.

Voorgeschiedenis, achtergronden

Het behoud van moderne kunst en hedendaagse kunst levert heel specifieke vragen en problemen op. Kunstenaars experimenteren met nieuwe technieken en gebruiken eigentijdse en vergankelijke materialen. Kunstwerken zijn geen kant en klare objecten, maar complexe installaties die telkens opnieuw moeten worden geïnstalleerd. Soms hebben kunstwerken zelfs een procesmatig karakter, waardoor ze van vorm veranderen. Al deze zaken bepalen mede de betekenis van het kunstwerk. Elk kunstwerk heeft zo bij wijze van spreken zijn eigen iconologie ontwikkeld.

Om de juiste keuzes te maken bij de conservering, restauratie en vertoning van moderne en hedendaagse kunst is niet alleen informatie over de gebruikte materialen en technieken nodig, maar ook over de betekenis van het werk, de intenties van de maker, de context waarin het werk getoond kan worden. Het is lang niet altijd eenvoudig om deze informatie te verzamelen, zeker niet wanneer de maker inmiddels is overleden.

Nederland heeft een aantal musea met collecties van moderne en hedendaagse kunst. Al deze musea kampen met min of meer dezelfde problemen ten aanzien van behoud. Geen van deze musea heeft de mogelijkheid om het onderzoek naar de talrijke vraagstukken rond behoud en beheer volledig in eigen beheer uit te voeren. De nadruk ligt in eerste instantie op tentoonstellingsprogramma en publieksactiviteiten. Veel tijd voor onderzoek naar de collectie en het behoud daarvan is er niet. Toch is de behoefte aan kennis, aan uitwisseling van kennis, aan methodes en werkmodellen groot. Reden te meer om de krachten te bundelen.

In 1995 kwamen in het kader van het Deltaplan financiële middelen beschikbaar om de achterstanden op het gebied van conservering van moderne en hedendaagse kunst in te halen.

Zie hier een aantal redenen waarom in 1995 de Stichting Behoud Moderne Kunst in het leven is geroepen.

Doelstelling

De stichting heeft tot doel:

- Het bevorderen van theorievorming en discussie omtrent criteria voor behoud en beheer van moderne en hedendaagse kunst
- Het bevorderen en coördineren van onderzoek naar makelij, veroudering, conservering, restauratie en installatie van moderne en hedendaagse kunst
- Het bevorderen van deskundigheid en opleiding van collectiebeheerders, conservatoren en restauratoren in Nederland
- Het opzetten van een netwerk voor internationale informatievoorziening en expertise op het gebied van behoud, beheer en installatie van moderne kunst en hedendaagse kunst
- Het openbaar maken van onderzoeksresultaten die hieruit voortvloeien

De SBMK is opgericht voor en door de Nederlandse musea voor moderne en hedendaagse kunst en richt zich in eerste instantie op deze en verwante, niet-commerciële instellingen die een openbare collectie beheren. Belangrijkste partner was en is het Instituut Collectie Nederland.

Multidisciplinaire aanpak

Gezien de specifieke problematiek is een multidisciplinaire aanpak van groot belang. Daarom heeft

de SBMK zich vanaf het begin niet alleen gericht op samenwerking tussen restauratoren, conservatoren, natuurwetenschappers, kunsthistorici en kunsttheoretici, maar ook tussen musea, onderzoeksinstituten (ICN), universiteiten (de Onderzoeksschool) en andere opleidingscentra. Ook wordt samengewerkt of samenwerking gezocht met instellingen die zich hebben gespecialiseerd op het behoud van video, film, geluid en bekend zijn met oude en nieuwe technieken op deze gebieden. Een voorbeeld is het Centrum voor Videokunst Nederland, Montevideo.

Daarnaast wil het SBMK samenwerken met instellingen die zich bezighouden met de ontsluiting van kunsthistorische informatie, zoals bijvoorbeeld de RKD. Tot nu toe is gebleken dat deze multidisciplinaire samenwerking bijzonder inspirerend en verfrissend is en nieuwe inzichten en manieren van samenwerken oplevert.

Niet alleen op landelijk niveau, maar ook internationaal, streeft de SBMK naar samenwerking en uitwisseling van informatie en kennis.

Structuur van de Stichting, participanten

De SBMK is ondergebracht in een Stichting met een bestuur bestaande uit vier leden. Twee leden zijn afkomstig uit de directie van musea, een jurist en restaurator. Vanuit de praktijk wordt het bestuur aangestuurd door de stuurgroep waarin zitting hebben zes conservatoren en één restaurator uit Nederlandse musea en één restaurator van het ICN.

Musea en collectiehoudende overheidsinstellingen participeren per project zowel in financiële zin als door het inzetten van medewerkers. Tot nu toe hebben de volgende musea in projecten geparticipeerd:

- Bonnefantenmuseum, Maastricht
- De Lakenhal, Leiden
- De Pont Stichting, Tilburg
- Frans Hals Museum, Haarlem
- Gemeentemuseum Den Haag
- Gemeentemuseum, Helmond
- Groninger Museum, Groningen
- Instituut Collectie Nederland, Rijswijk/Amsterdam
- Kröller-Müller Museum, Otterlo
- Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam
- Nederlands Textielmuseum, Tilburg
- Noordbrabants Museum, Den Bosch
- Rijksmuseum Twenthe, Enschede
- Stedelijk Museum, Amsterdam
- Van Abbe Museum, Eindhoven

Belangstellend maar nog niet participierend zijn: Armando Museum, Centraal Museum, SMAK en MUHKA

Resultaten

Tussen 1995 en 2003 heeft de SBMK de volgende projecten (mede) gerealiseerd:

Onderzoeksproject 'conservering moderne kunst'

Het onderzoeksproject *Conservering moderne kunst* werd in 1995 geïnitieerd door de SBMK in samenwerking met het ICN. In 1997 werd het project afgerond met een internationale symposium *Modern art, who cares?* en een omvangrijke Engelstalige publicatie met daarin de onderzoeksresultaten van het project aangevuld met de lezingen die tijdens het symposium werden gehouden. Naar aanleiding van het symposium is in het Evaluatierapport aan de Europese

Commissie geconcludeerd dat documentatie van en onderzoek naar gegevens een structureel onderdeel dient te worden van het behoud van moderne kunst, en dat de musea voor moderne kunst krachtig moeten investeren in het verzamelen, ontsluiten en uitwisselen van deze gegevens. Eén van de mogelijkheden om zoveel mogelijk zowel inhoudelijke als technische informatie te verkrijgen over moderne kunstvoorwerpen is het houden van interviews met nog levende kunstenaars en deze interviews vast te leggen.

Kunstenaarsinterviews I

Het project *Kunstenaarsinterviews I* (1998-1999), een pilotproject met een experimenteel karakter, haakte in op deze informatiebehoefte en had als doelstelling het ontwikkelen van een overdraagbare methode voor het interviewen van kunstenaars en het aanleggen en ontsluiten van kunstenaarsarchieven ten behoeve van conserverings- en restauratieproblemen bij moderne en hedendaagse kunst. Pro-actief wordt bij het kunstenaarsinterview zoveel mogelijk informatie gegenereerd wordt over het oeuvre, het materiaalgebruik en de betekenis daarvan. Voor het project werd een tiental Nederlandse kunstenaars geselecteerd, van wie de werken 'problematisch' zijn wat betreft conservering en presentatie en die gerepresenteerd zijn in de collecties van deelnemende musea en het ICN. Interviews met 10 kunstenaars werden gerealiseerd waaronder Lydia Schouten, Carel Visser, Sjoerd Buisman en André Volten.

Kunstenaarsinterviews II

Aansluitend op het eerste pilotproject, werd in 2002 een tweede project *Kunstenaarsinterviews en -archieven* gestart. Het in het pilotproject ontwikkelde modelscenario wordt getoetst en waar nodig aangepast. De interviews werden afgenomen door een conservator en een restaurator en geregistreerd op video. Interviews met Constant, Armando, Jan Dibbets, Ger van Elk, Marina Abramovic en Adam Colton zijn inmiddels gerealiseerd. Interviews met Karel Appel, Tom Claassen, Peter Struycken en Marijke van Warmerdam zijn in voorbereiding. De resultaten van dit project zullen eind 2003 worden gepubliceerd.

Project Conservering videokunst

Sinds de jaren zestig hebben kunstenaars video als onafhankelijk medium ingezet. Hoewel videokunstwerken reproduceerbaar zijn, is video een medium met een relatief korte houdbaarheid waarvan de kwaliteit snel achteruit gaat. Het conserveren van video is dus van groot belang voor de mediakunst. Het besef van de kwetsbaarheid van het medium en de acute bedreiging van het werk van de eerste generatie videokunstenaars, vormde de aanzet voor het *Project Conservering Videokunst*. De organisatie van dit project was in handen van de SBMK en werd uitgevoerd door het Nederlands Instituut voor Mediakunst, Montevideo/Time Based Arts. In dit project is een methodiek voor de conservering van videokunst ontwikkeld, toegepast en geëvalueerd en zijn uiteindelijk ca. 1700 analoge videokunstwerken van zeven jaar oud of ouder geconserveerd. Documentatie, overleg met de kunstenaars en overzetten van het analoge signaal op Digital Betacam zijn dé voorwaarden gebleken om de videokunstwerken voor de toekomst te bewaren. Daarnaast zijn een model aankoopcontract en een registratiemodel voor de conservering van videokunst ontwikkeld. In de toekomst zullen het ICN, de SBMK en het Nederlands Instituut voor Mediakunst zich inzetten om onderzoek en kennisuitwisseling op dit gebied te stimuleren.

Naast de in de Stichting Behoud Moderne Kunst vertegenwoordigde Musea en instellingen en het Nederlands Instituut voor Mediakunst, Montevideo/Time Based Arts, participeren in dit project:

- De Appel, Amsterdam
- Rijksacademie van beeldende kunsten

INNCA-project

In oktober 2002 werd het pilotproject INCCA - International Network for the Conservation of Contemporary Art - succesvol afgerond met een algemene vergadering in Amsterdam. ICN is organisator van INCCA. Tate Galleries is co-organisator en 9 andere musea & instellingen zijn partners (waaronder Guggenheim New York, SMAK Gent, MUMOK Wenen, Restaurierungszentrum Düsseldorf en Stichting Behoud Moderne Kunst). De primaire doelstelling was het realiseren van een internationaal kennis & informatie netwerk voor professionals. Kennisuitwisseling vond plaats door middel van een reeks internationale bijeenkomsten en een uitgebreid informatienetwerk werd opgezet, toegankelijk via de URL www.incca.org. Een andere belangrijke doelstelling van INCCA is om op internationaal niveau kunstenaarsarchieven aan te leggen, waarin informatie over conserveringsvraagstukken en behandeling van kunstwerken wordt samengebracht met informatie over productieprocessen, de intenties van de kunstenaar, de presentatie van het werk en andere relevante gegevens. Interviews met kunstenaars en/of hun assistenten vormen een essentieel onderdeel van een kunstenaarsarchief. De INCCA partners namen tijdens dit project 96 interviews af. Het belangrijkste onderdeel is hier de INCCA Database for Artists' Archives waarin metadata zijn opgenomen die de informatie uit de archieven van de partnerinstellingen ontsluiten.

Archieven van toonaangevende kunstenaars

Een ander initiatief op het gebied van de conservering van moderne kunst is het Vlaams-Nederlandse project 'Archieven van toonaangevende kunstenaars', een samenwerkingsverband van het ICN, de Commissie Cultureel Verdrag Vlaanderen Nederland (CVN) en de SBMK. Bij dit project speelt de relatie tussen de materieel-technische kant en de betekenis daarvan een grote rol. Aan Belgische zijde wordt onderzoek gedaan naar de kunstenaar Hugo Debaere en aan de Nederlandse kant houdt Hans Janssen, conservator Gemeentemuseum den Haag, zich bezig met onderzoek naar methodieken voor de documentatie van de kunstenaarspraktijk van Daan van Golden. Doel van het project is de inrichting van een archief, het ontwikkelen van methodieken en een ontsluitings-systematiek van de verzamelde informatie aangaande het werk van de kunstenaars die als voorbeeld kunnen dienen voor collectiebeherende instellingen. De voorlopige resultaten werden in april 2003 gepresenteerd op een symposium in het Van Abbemuseum.

In deze projecten hebben een groot aantal musea en andere instellingen voor moderne en hedendaagse kunst in Nederland samengewerkt op het gebied van behoud en conservering. Er zijn kennisnetwerken opgebouwd, informatie wordt uitgewisseld, onderzoek wordt op elkaar afgestemd, problemen worden gezamenlijk aangepakt. Doel is met name het ontwikkelen van werkwijzen en methodieken die als kapstok kunnen dienen bij het behoud en beheer van een collectie moderne kunst, die de gebruikte methodes transparant maken, reflectie op de toegepaste methodes mogelijk maken en die een kwaliteitsgarantie bieden. Er is een open houding ontstaan tussen zowel de participerende musea onderling als de betrokken instanties en disciplines, die gebaseerd is op wederzijds respect en vertrouwen. In een sector als de museale, waarin samenwerking niet altijd vanzelfsprekend is en musea zowel collega's als concurrenten zijn, is een dergelijke samenwerking een belangrijke verworvenheid waarmee niet zorgvuldig genoeg kan worden omgegaan. Daardoor kon de voor het behoud van moderne en hedendaagse kunst zo broodnodige intermuseale en interdisciplinaire samenwerking tot stand worden gebracht.

Als vertegenwoordiger van diverse musea in Nederland, heeft de SBMK er voor gezorgd dat de Nederlandse musea zich ook op internationaal niveau hebben geprofileerd. Door de organisatie van het symposium 'Modern art: who cares?' heeft de SBMK zich een vooraanstaande positie weten te verwerven en deze positie gehandhaafd door deelname aan het INCCA-project van het ICN. Zo participeren de Nederlandse musea op internationaal niveau in het onderzoek naar de ontsluiting van informatie over behoud en beheer en plukken ook de resultaten daarvan.

Plannen voor toekomstige projecten zijn:

Registratie en documentatie van multimedia-installaties

Behoud en beheer van fotografie in de beeldende kunst

Onderzoek naar de publicatiemogelijkheden van de kunstenaarsinterviews

Knelpunten

De coördinatorfunctie, de constante factor binnen de SBMK, wordt ingevuld door een medewerker in dienst van het ICN. Deze uit nood geboren oplossing (de SBMK werkt immers voornamelijk met projectgelden: er is geen geld voor overhead kosten) maakt de SBMK in de praktijk zeer afhankelijk van het ICN. Vast staat dat het ICN een belangrijke, zo niet de belangrijkste partner is van de SBMK. Zowel het ICN als de participerende musea die de SBMK vertegenwoordigd hebben veel voordeel van deze samenwerking. Door het ICN kan de SBMK haar ambitieniveau waarmaken. Het ICN heeft immers de kennis, de ervaring, de netwerken en de wetenschappelijk onderzoekers, in huis die de SBMK nodig heeft om haar onderzoeken te realiseren. Anderzijds kan het ICN via de SBMK contact leggen en samenwerken met de beheerders van de belangrijkste collecties voor moderne en hedendaagse kunst in Nederland. Ontwikkelde methodieken kunnen via de SBMK getoetst worden aan de museale praktijk.

Maar er zijn ook nadelen. Doordat het ICN de kar trekt, ontstaan regelmatig misverstanden bij participerende instellingen over de positie en de belangen van de SBMK. Men denkt zelfs dat de SBMK onderdeel uitmaakt van het ICN, waardoor de relatie tussen de SBMK en de participerende musea onder druk komt te staan. Beide partijen (ICN en SBMK) zouden het meest gebaad zijn bij een onafhankelijk SBMK, dat voor het ICN als gelijkwaardig gesprekspartner kan functioneren.

Door het ontbreken van een goede communicatie kan de SBMK zich te weinig profileren. Andere initiatieven, onderzoekinstellingen enz. weten de SBMK te weinig te vinden. Ook de verspreiding van informatie over de projecten is niet optimaal.

Het voortbestaan van de stichting is zeer afhankelijk van de beschikbare tijd en de inzet van medewerkers van de deelnemende instellingen. Voor de musea zijn de publieksactiviteiten en met name het tentoonstellingsprogramma belangrijker dan het behoud van de collecties. De bereidheid om medewerkers en tijd vrij te maken is er wel, maar vaak kan de benodigde tijd niet vrijgemaakt worden. Commitment van de kant van de directies is van cruciaal belang.

Sterktezwakte analyse

Sterk:

- De deelnemende musea zijn zeer positief over de projecten, de medewerkers die deel hebben genomen aan projecten zijn zeer enthousiast.
- De bij projecten betrokken kunstenaars waren zeer geïnteresseerd en zeer bereid tot het verlenen van medewerking.
- De resultaten van de projecten (publicaties, modellen, interviews) zijn van goede kwaliteit en leveren belangrijke informatie. Het boek 'Modern Art: who cares?' wordt als een soort standaardwerk gezien op het gebied van behoud en beheer.
- Suggesties voor projecten zijn afkomstig uit het veld. De musea geven aan wat hun problemen zijn, welk onderzoek ze graag zouden doen. Resultaten van de projecten en onderzoeken zijn direct toepasbaar in de praktijk.

- Het opgebouwde kennisnetwerk is sterk en neemt zowel nationaal als internationaal een belangrijke positie in.

Zwak:

- De SBMK is voor zijn voortbestaan zeer afhankelijk van de coördinatie door het ICN.
- De communicatie van de SBMK naar derden (participerende instellingen, potentiële participanten, vakgenoten in binnen- en buitenland, kunstenaars, beleidsmakers, breder publiek) is zwak. Daardoor kan de SBMK zich onvoldoende profileren en zijn positie en belangen onvoldoende duidelijk maken aan zowel participerende instellingen, als kunstenaars en de buitenwacht.
- De resultaten van onderzoek en projecten worden onvoldoende voor het voetlicht gebracht en gepubliceerd. Daardoor kunnen ze onvoldoende benut worden door degenen voor wie deze kennis relevant is.
- Musea zien de SBMK nog onvoldoende als een stichting van en voor de musea, aangestuurd door hun eigen medewerkers, met gezamenlijke projecten die door hun eigen medewerkers worden gerealiseerd en waarvan ze zelf de vruchten plukken.

Toekomst

Wil de SBMK zich blijven inzetten voor het behoud van moderne en hedendaagse kunst binnen museale collecties, dan moet ze zich onafhankelijk maken van de coördinatie door het ICN en met het ICN een gelijkwaardig partnerschap aangaan. Alleen een structurele basis kan de continuïteit en de kwaliteit waarborgen en de internationale samenwerking en de contacten met de achterban verstevigen. Noodzakelijk is een vaste coördinator als aanspraakpunt van het SBMK, die zorg draagt voor de voortgang van lopende projecten, het werven van fondsen en de communicatie.

Financiering

Structurele kosten uit bijdragen van de deelnemende musea, OC & W
Kosten van projecten via de Mondriaan Stichting, bedrijven en particulieren